

економічної безпеки, яка (модель) базується на розподілі пріоритетів в системі економічних інтересів і виокремленні об'єктів захисту; визначенні загроз і механізмів їх реалізації, що дозволяє сформувати адекватну систему заходів щодо відвернення загроз реалізації економічних інтересів. Крім того, аргументовано, що в якості елементів забезпечення економічної безпеки модель повинна включати: механізм виявлення важливих економічних інтересів республіки чи суб'єктів господарювання; визначення основних факторів та умов щодо забезпечення економічної безпеки; визначення компетенції органів, які здійснюють діяльність щодо забезпечення економічної безпеки. Зазначено, що модель має коригуватися стосовно діяльності кожного окремого суб'єкта забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: забезпечення економічної безпеки, моделювання економічної безпеки, економічні інтереси, загрози економічній безпеці.

Annotation. V. V. Puzikov Theoretical basis for the simulathion of economic security. *Activity in relation to providing of economic security in modern terms is investigated. It is well-proven that without the proper economic security it is impossible to protect economic interests and provide the stable functioning and development of economy. Classification of factors predetermined threat to economic security is carried out. An author theoretically justifies the model of economic security that (model) is based on the distribution of priorities in the economic interests and distinguish objects of protection, identifying threats and mechanisms for their implementation, which allows you to create an adequate system of measures to prevent the threat of economic interests. In addition, argued, that a model must include: mechanism of exposure of important republic or business entities economic interests; determination of basic factors and terms is in relation to economic securities providing; determination is competences of organs, that carry out activity in relation to providing of economic security. It is marked that a model must be corrected in relation to activity of every separate subject of providing of economic security.*

Keywords: *economic security, modeling economic security, economic interests, threats to economic security.*

УДК 061.5:65.012.8

Федорук О.В.

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Досліджено теоретичні основи економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, виявлено взаємозв'язок між економічною безпекою держави та підприємств, визначено мету й функціональні цілі економічної безпеки суб'єктів господарювання, розглянуто методичні підходи щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємств за функціональними складовими, сформульовано завдання служби безпеки підприємства в процесі забезпечення економічної безпеки, обґрунтовано необхідність забезпечення інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, комерційна таємниця, ресурсно-функціональний підхід, інтелектуальна та кадрова складові економічної безпеки, конкурентоспроможність, сукупний критерій економічної безпеки підприємства.

Постановка проблеми. Сьогодні формування системи економічної безпеки стає надзвичайно актуальним для вітчизняних підприємств в умовах глобалізації економіки, членства України у Світовій організації торгівлі. Інтернаціоналізація економіки обумовлює необхідність адаптації до сучасних умов з метою забезпечення стійкого розвитку вітчизняних підприємств. Зростання конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках, збільшення динамічності й непередбачуваності зовнішнього середовища висувають нові вимоги до

управління компаніями з метою попередження та нейтралізації небезпек і загроз шляхом забезпечення конкурентних переваг й підвищення конкурентоспроможності. Крім того, в умовах посилення інтернаціоналізації виробництва особливої актуальності набувають питання гарантування безпеки підприємства як суб'єкта ринкових відносин. Зауважимо, що дослідження чинників і критеріїв стабільного функціонування підприємств дозволяє забезпечити реалізацію національних економічних інтересів.

Аналіз останніх публікацій. Методичні та прикладні аспекти проблеми економічної безпеки й сталого розвитку підприємств висвітлено в наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених, а саме: О.В. Ареф'євої, Ю.В. Бабанової, О.І. Барановського, К. Баррета, С.О. Груніна, О.І. Захарова, С.М. Лаптева, А.В. Кашина, В.В. Крутова, С.В. Мунтіяна, Є.А. Олейнікова, П.Я. Пригунова, О.І. Судакової, Дж. Торре, Н. Фурса, С. Хантінгтона, В.В. Шликова та ін. Враховуючи значення здобутих ними результатів, необхідно зазначити, що існують розбіжності в поглядах на категорійно-понятійний апарат і теоретичні засади функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання, деякі важливі питання оцінки й аналізу економічної безпеки підприємств потребують подальшого вдосконалення та розвитку.

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних основ економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, виявлення взаємозв'язку між економічною безпекою держави та підприємств, визначення мети й функціональних цілей економічної безпеки суб'єктів господарювання, розгляд методичних підходів щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємств за функціональними складовими, формулювання завдань служби безпеки підприємства в процесі забезпечення економічної безпеки, дослідження необхідності забезпечення інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Поняття економічної безпеки підприємства в науковій літературі протягом тривалого часу трактувалося як забезпечення умов збереження комерційної таємниці, передусім, як захист інформації [1, 2]. Слід сказати, що даний підхід не враховував всього спектра впливу зовнішнього середовища. Пізніше економічну безпеку підприємства почали розглядати значно ширше – як можливість забезпечення його стійкості в різноманітних, у тому числі й несприятливих умовах, які склалися в зовнішньому середовищі, незалежно від характеру їх впливу на діяльність підприємства та масштабу внутрішніх змін. Так, економічна безпека підприємства досить часто визначається як стан захищеності його життєво важливих інтересів від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних загроз [2]. Також економічну безпеку інтерпретують як кількісну та якісну характеристику властивостей підприємства, що відображає здатність до самовиживання й розвитку в умовах виникнення зовнішніх та внутрішніх економічних загроз [3].

Згідно з ресурсно-функціональним підходом економічну безпеку підприємства визначають як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування суб'єкта підприємницької діяльності сьогодні й в майбутньому. Також економічну безпеку підприємства інтерпретують як стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам та забезпечує його тривале виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії [4]. Крім загально визначених складових поняття економічної безпеки підприємства – фінансової, інтелектуальної, кадрової, технологічної, правової, екологічної, інформаційної, силової, – виділяють ринкову, а також інтерфейсну складову, яка характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами. Забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає виявлення, аналіз й оцінювання існуючих загроз за кожною з функціональних складових та розроблення на їх основі системи антисипативних заходів.

Основною перевагою ресурсно-функціонального підходу до розуміння економічної безпеки підприємства є його всеосяжний, комплексний характер, так як досліджуються найважливіші чинники, що впливають на стан функціональних складових економічної безпеки, вивчаються основні напрямки її забезпечення, аналізується розподіл і використання ресурсів підприємства, розробляються заходи із забезпечення максимально високого рівня функціональних складових. Однак, при цьому втрачається саме бачення економічної безпеки підприємства й відбувається отождолення її з ефективністю діяльності суб'єкта господарювання [5, 380].

У своїх дослідженнях деякі вчені обґрунтовують безпосередній зв'язок між економічною безпекою держави й підприємства та вважають, що остання є одним з елементів захисту національної економіки, а реалізувати економічно безпечний розвиток можливо лише за умови сталого розвитку національної економіки [6]. Підкреслимо, що поняття «економічна безпека» безпосередньо пов'язане з категорією «конкурентоспроможність». На думку В. Сенчагова, конкурентоспроможність – одночасно і мета, й мегаіндикатор ступеня розвитку національного господарського комплексу та його складових. При цьому економічна безпека підприємства є умовою існування та розвитку господарського комплексу держави. Найбільш прийнятна ситуація, коли чинники мікро- і макроекономічного рівня, які є одночасно критеріями конкурентоспроможності й економічної безпеки, створюють високу конкурентоспроможність національного господарського комплексу, яка формує достатній рівень економічної безпеки [7].

В процесі визначення рівня економічної безпеки підприємства виникають деякі проблемні ситуації, а саме: неповна визначеність складових економічної безпеки; складність формалізованого опису динамічних властивостей підприємства з погляду забезпечення його економічної безпеки; відсутність універсальних комплексних вітчизняних методик оцінювання рівня економічної безпеки підприємства й труднощі, пов'язані з формуванням переліку оцінних критеріїв, їхньою градацією для різних рівнів безпеки. Науковці рекомендують складати карту функціонального аналізу економічної безпеки підприємства [8]. При цьому негативні фактори, що впливають відразу на декілька функціональних складових економічної безпеки, розраховуються окремо за всіма складовими. Даний метод дає змогу отримати достовірне уявлення про масштаби потенційних і фактичних збитків від сукупності негативних впливів на економічну безпеку підприємства; оцінити значущість функціональних складових економічної безпеки; визначити ефективність заходів підприємства із запобігання можливим і реальним негативним впливам; окреслити причини виникнення негативних факторів, а також сформулювати систему заходів запобігання впливам, ефективно плануючи при цьому розподіл бюджету підприємства за структурними підрозділами та функціональними складовими його економічної безпеки.

Варто зауважити, що забезпечення економічної безпеки підприємства є необхідною умовою досягнення стабільності його функціонування та формування перспектив соціально-економічного розвитку з метою реалізації цілей бізнесу. Під цілями бізнесу слід розуміти систему спонукальних мотивів, що примушують людей починати нову справу. До таких спонукальних мотивів відносяться: збереження та примноження капіталу підприємства, самореалізація через даний бізнес його ініціаторів й вищого менеджменту, задоволення різноманітних потреб працівників і суспільства загалом [9, 358–360].

Головною метою економічної безпеки підприємства є його стійке та ефективне функціонування, забезпечення високого потенціалу розвитку й зростання в майбутньому. Найбільш ефективно використання корпоративних ресурсів досягається шляхом запобігання загрозам негативних впливів на економічну безпеку та досягнення таких функціональних цілей економічної безпеки підприємства: забезпечення фінансової ефективності його діяльності, а також фінансової стійкості та незалежності; забезпечення технологічної незалежності підприємства та досягнення високої конкурентоздатності його технологічного потенціалу; висока ефективність менеджменту підприємства, оптимальність й ефективність його

організаційної структури; високий рівень кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, ефективність корпоративних науково-дослідних робіт; високий рівень екологічності функціонування підприємства, мінімізація руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан довкілля; якісна правова захищеність всіх аспектів функціонування підприємства; забезпечення захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці та досягнення високого рівня інформаційного забезпечення діяльності суб'єкта господарювання.

Оцінка рівня економічної безпеки підприємства за функціональними складовими на основі статистичних методів обробки інформації є досить ускладненою, оскільки більшість аспектів даної проблеми погано піддаються математичній формалізації, а деякі з них – не піддаються взагалі. Зважаючи на важливість цієї проблеми для ефективного функціонування підприємства, пропонується оцінювати рівень економічної безпеки на основі визначення сукупного критерію економічної безпеки, що розраховується на основі висновків кваліфікованих експертів за частковими функціональними критеріями економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності. Сукупний критерій економічної безпеки підприємства (СКЕБ) обчислюють за такою формулою:

$$\tilde{K} = \sum_{i=1}^N K_i d_i,$$

де K_i – значення часткових функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства;

d_i – питома вага значущості функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Аналіз рівня економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності проводиться на основі порівняння поточного значення сукупного критерію економічної безпеки підприємства із значеннями цього критерію за попередні періоди для підприємства, що аналізується, а також із значеннями цього критерію для аналогічних підприємств даної галузі. Крім того, порівнюються поточні та минулі оцінки часткових функціональних критеріїв і виявляються ступені впливу зміни стану функціональних складових на зміну значення сукупного критерію економічної безпеки підприємства.

Потім проводиться функціональний аналіз заходів для підтримування необхідного рівня складових економічної безпеки підприємства, який включає такі етапи: визначення структури негативних впливів по кожній функціональній складовій економічної безпеки; формування списку заходів, що були вжиті підприємством до моменту проведення оцінки рівня його економічної безпеки для усунення впливу негативних факторів; оцінка ефективності вжитих заходів з точки зору нейтралізації конкретних негативних факторів по кожній з функціональних складових економічної безпеки; визначення причин недостатньої ефективності заходів, запроваджених з метою усунення негативних факторів, що вже виникли, і запобігання можливим; визначення очікуваних негативних впливів; вироблення рекомендацій щодо усунення існуючих негативних впливів і попередження можливих; оцінка вартості кожного із запропонованих заходів щодо усунення негативних впливів та визначення виконавців, відповідальних за реалізацію заходів, що пропонуються.

Слід звернути увагу на те, що для оцінки економічної безпеки підприємства можна використовувати загальні та спеціальні показники. Головним узагальнюючим критерієм економічної безпеки є дієвість організації, що характеризує здатність підприємства досягати поставлених завдань і виконувати власну місію в стратегічному аспекті. Ступінь економічної дієвості визначається індексами як за окремими напрямками, так і в цілому по підприємству, розраховується як співвідношенням фактичних параметрів досягнення мети до планових. Граничне значення даного індексу повинно бути близьким до одиниці. Серед спеціальних критеріїв фінансово-економічного характеру варто виділити фінансову стабільність й платоспроможність [10, 132–133].

До основних принципів забезпечення економічної безпеки підприємства належать такі: правомірність – діяльність по забезпеченню економічної безпеки повинна здійснюватися, виходячи з верховенства права, в межах чинного законодавства; системність – в процесі формування механізму економічної безпеки підприємства кожна складова є важливою; достатність – впроваджувати необхідно такі заходи, які були б достатніми для протидії загрозам чи небезпеці; гнучкість – суб'єкт економічної безпеки повинен застосовувати моделі економічної безпеки залежно від характеру та рівня розвитку загрози чи небезпеки; своєчасність – суб'єкт економічної безпеки повинен діяти на випередження розвитку загрози чи небезпеки, що дозволить уникнути втрат або звести їх до мінімуму; спеціалізація – залучати до протидії загрозам необхідно підготовлених фахівців чи спеціалізовані структури в сфері забезпечення економічної безпеки.

Важливе значення в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства відіграє служба безпеки, яка виконує певний комплекс завдань, а саме: забезпечення безпеки виробничо-господарської діяльності та захисту відомостей, що вважаються комерційною таємницею даного підприємства; організація роботи із правового та інженерно-технічного захисту комерційної таємниці; запобігання необґрунтованому доступу до відомостей, які становлять комерційну таємницю; організація спеціального діловодства, яке унеможлиблює несанкціоноване одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці; виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі звичайної діяльності й в екстремальних ситуаціях; забезпечення режиму безпеки в процесі здійснення всіх видів діяльності, включаючи зустрічі, переговори й наради у рамках ділового співробітництва підприємства; забезпечення охорони приміщень, устаткування, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності; забезпечення особистої безпеки працівників підприємства; оцінка маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів.

Підкреслимо, що рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво спроможне уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього та внутрішнього середовища. Джерелами негативних впливів на економічну безпеку можуть бути свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання, збіг об'єктивних обставин, зокрема стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, формажорні обставини. Негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи окремих його працівників або підприємства в цілому.

Крім того, належний рівень економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності в значній мірі залежить від складу кадрів, їхнього інтелекту й професіоналізму. Забезпечення інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки охоплює взаємозв'язані й водночас самостійні напрями діяльності суб'єкта господарювання, які орієнтовані на підвищення ефективності діяльності всіх категорій персоналу, а також на збереження й розвиток інтелектуального потенціалу та підвищення рівня знань і професійного досвіду працівників підприємства. Процес планування та управління персоналом, спрямований на забезпечення належного рівня економічної безпеки, має охоплювати організацію системи підбору, найму, навчання й мотивації праці працівників, включаючи матеріальні та моральні стимули, престижність професії, забезпечення соціальними благами. Важливою ланкою встановлення достатнього рівня економічної безпеки є оцінка ефективності заходів, яка здійснюється на основі зіставлення загальної величини витрат на превентивні заходи й витрат, які могло б зазнати підприємство.

Висновки. Таким чином, економічна безпека підприємства, з одного боку, відображає стан корпоративних ресурсів, зокрема капіталу, персоналу, інформації, технології, і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціально-економічного

розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам та загрозам. З іншого боку, економічна безпека підприємства характеризує захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність швидко усувати загрози, що виникли, або пристосовуватися до наявних умов, які негативно впливають на діяльність суб'єкта господарювання.

Список використаної літератури

1. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы / В.И. Ярочкин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Ось-89, 2003. – 351 с.
2. Шаваев А.Г. Концептуальные основы обеспечения безопасности негосударственных объектов экономики / А.Г. Шаваев. – М.: Академия экономической безопасности, 1994. – 281 с.
3. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 13. – С. 27–30.
4. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С.12–19.
5. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / [Мазаракі А.А., Корольчук О.П., Мельник Т.М. та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2010. – 717 с.
6. Судакова О.І. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва / О.І. Судакова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 231, Т. 8. – С. 1652–1661.
7. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность России: Общий курс: учебник / В.К. Сенчагов. – М.: Дело, 2005. – 896 с.
8. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 240 с.
9. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.
10. Економічна безпека: навч. посіб. / [Франчук В.І., Герасименко Л.В., Гончарова В.О. та ін.]; за ред. В.І. Франчука. – Л.: ЛьвДУВС, 2010. – 243 с.

Одержано редакцією: 23.02.2013р.

Прийнято до публікації: 09.03.2013р.

Аннотация. Федорук О.В. *Сущностная характеристика экономической безопасности функционирования предприятий в условиях усиления интеграционных связей. Исследованы теоретические основы экономической безопасности субъектов предпринимательской деятельности, выявлена взаимосвязь между экономической безопасностью государства и предприятий, определены базовая цель и функциональные цели экономической безопасности субъектов хозяйствования, рассмотрены методические подходы к оценке уровня экономической безопасности предприятий по функциональным составляющим, сформулированы задачи службы безопасности предприятия в процессе обеспечения экономической безопасности, обоснована необходимость обеспечения интеллектуальной и кадровой составляющих экономической безопасности субъектов предпринимательской деятельности.*

Ключевые слова: *экономическая безопасность предприятия, коммерческая тайна, ресурсно-функциональный подход, интеллектуальная и кадровая составляющие экономической безопасности, конкурентоспособность, совокупный критерий экономической безопасности предприятия.*

Summary. Fedoruk O. *Essential characteristic of enterprises' economic security of functioning in conditions of strengthening integration relations. The scientific work investigates the theoretical foundations of economic security of business entities, reveals interrelation between the economic security of the state and enterprises, determines basic goal and functional goals of economic security of business entities, considers the methodical approaches to assessing the level of enterprises' economic security by functional components, formulates tasks of enterprises' security service in the process of ensuring of economic security, substantiates the need to ensure of intellectual and staff components of the economic security of business entities.*

Keywords: *economic security of the enterprise, commercial secret, resource-functional approach, intellectual and staff components of economic security, competitiveness, aggregate criterion of economic security of the enterprise.*